

УДК [378.4.091.2:7012]
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.16

А. Й. Капська

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Лю Сінь

аспірант кафедри соціальної педагогіки
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

РОЛЬ ДИЗАЙН-МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті розкрито педагогічні аспекти виховної позанавчальної роботи з використання дизайну-мистецтва. Представлено загальний опис можливості і доцільності реалізації педагогічних завдань дизайнерської діяльності, яка містить особливі функції актуалізації інтересу в студентів до виховної роботи та реалізації творчих потреб.

Визначено суть соціально-виховної діяльності зі студентами, що полягає у сприянні розвитку особистісних та професійних інтересів і нахилів, їх емоційному забарвленні, педагогічній доцільності організації процесу становлення та розвитку особистості майбутнього педагога.

Доведено, що органічне поєднання в соціально-виховному процесі одного із видів мистецтва – дизайну і формування соціальної особистості студента сприяють як особистій орієнтації студентів освітнього середовища, так і професійній орієнтації, що реалізується в діяльності майбутнього педагога-організатора, який володіє мистецтвом дизайну як засобом педагогічного впливу на особистість студента.

Поняття дизайн трактується як відображення матеріального і духовного буття, здатність суб'єкта реалізувати себе, самовдосконалюватися. Дизайнерська діяльність у статті розглядається як: процес освоєння людиною світу; колективний і індивідуальний спосіб життєдіяльності вихованців; своєрідна система духовного життя суспільства; як сфера життєдіяльності мистця.

Статтю присвячено пошуку ефективних педагогічних умов і методик у сфері дизайнерської діяльності, які спрямовані на актуалізацію і вирішення проблеми соціального виховання студентів. Проблема соціального виховання та використання різних видів позааудиторної дизайнерської діяльності широко представлена у соціально-педагогічних дослідженнях.

Виявлено, що для успішного соціального виховання студентів необхідна спеціальна творча робота. Розкрито суть поняття «дизайн» і «дизайнерська діяльність». Виявлено, що предметом дизайнерської діяльності є створення гармонійної і виразної форми речей, середовища, об'єктива, що у сукупності впливає на особистість студента.

Ключові слова: соціальне виховання, соціально-виховна діяльність, дизайн-мистецтво, дизайнерська діяльність, позааудиторна робота, майбутній педагог-організатор.

Постановка проблеми. Однією з основних сфер соціального виховання студентів вищого навчального закладу є позааудиторна діяльність, яка надає студентові найбільше творчої свободи і можливостей для самореалізації. У сучасній соціально-виховній роботі закладів вищої освіти постало актуальне завдання посилення уваги до організації позааудиторної соціально-виховної роботи при підготовці фахівців різних спеціальностей.

У контексті дослідження нас цікавлять ті спеціальності, які за своєю природою і змістом дозволяють розширити межу використання засобів педагогічного впливу на дітей та молодь. Це стосується різних соціокультурних спеціальностей, зокрема мистецьких, дизайнерських, художньо-прикладних тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні засади позааудиторної

виховної роботи створюють теорії соціального виховання, що відображені в роботах зарубіжних науковців (П. Бурдьє, І. Ілліч, Е. Тоффлер) та вітчизняних (А. Капська, О. Карпенко, О. Матвієнко, В. Тернопільська та інші). Виховну діяльність загальноосвітніх навчальних закладів досліджували такі вчені: І. Андрощук, Л. Назаренко, Л. Осадча, Г. Сорока. У працях І. Беха, М. Бойченка, Р. Вайноли спостерігаємо, що позааудиторна діяльність є надзвичайно сприятливою сферою розвитку особистості, оскільки вона забезпечує активізацію суб'єктної позиції студента, стимулює взаємодію і спілкування з ровесниками і педагогами. сприяє розширенню досвіду використання знань, набутих у навчальному процесі, сприяє виробленню і корекції вмінь щодо організації діяльності.

З метою пошуку шляхів удосконалення змістовного й методичного наповнення процесу соціального виховання студентів науковці досліджують

різноманітні шляхи і механізми, що сприяють удосконаленню вміння здійснювати організацію активної і багатоаспектної позааудиторної діяльності, яка передбачає використання знань про суть дизайн-мистецтва, різних видів дизайнерської діяльності (моделювання, аплікація, ліплення, вишивання, плетіння тощо), орієнтоване головним чином не на розширення готових знань, а на свідоме, цілеспрямоване виконання, виготовлення, дизайнерської роботи, дизайнерських програм, необхідних кожному з учасників і співучасників для емоційного й естетичного задоволення.

Мета статті. Мета статті: представити загальний опис можливостей та визначити доцільність реалізації педагогічних завдань дизайнерської діяльності, яка містить особливі функції актуалізації інтересу в студентів до виховної роботи та реалізації творчих потреб студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-виховна діяльність «самооцінна і самоцінна», вона не виступає як підготовка до іншого виду діяльності, а слугує для розвитку здібностей, реалізації інтересів, духовному, творчому розвитку особистості. Слід звернути увагу ще на одну особливість соціально-виховної діяльності, суть якої полягає в домінуванні особистісних інтересів і нахилів, її емоційному забарвленні, педагогічній доцільності організації і водночас відсутності безкінечного контролю.

Участь у позанавчальній діяльності з використанням різних видів мистецтв помітно впливає на розвиток особистості студента. Не секрет, що наразі різко впав престиж позанавчальної діяльності, зокрема виховної роботи. Тому постало питання, як, яким шляхом посилити її позитивно емоційну спрямованість та позитивне ставлення студентів до позанавчальної діяльності.

З метою впровадження методик ефективної виховної діяльності доцільно використовувати системний підхід, який дозволяє виявляти і посилювати взаємозв'язок результатів із цілями, завданнями, змістом і способами організації педагогічного процесу. При цьому ми маємо враховувати і той факт, що призначення виховання полягає у його здатності здійснювати вплив на людину.

1. Якщо не ставити за мету формування соціального виховання студентів університету, дітей та учнівської молоді і не шукати нових підходів до вирішення цієї проблеми, то за традиційною системою організації позанавчальної виховної діяльності оволодіння необхідним обсягом знань, умінь і навичок щодо соціальної вихованості за допомогою дизайнерського мистецтва, формування соціально вихованої особисті не відбувається. Таку процедуру доцільно здійснювати спеціально, оскільки вона має функціонувати на фоні педагогічних умов університету.

Реалізація запропонованої нами експериментальної програми спрямована на вирішення низки завдань:

– усвідомлене оволодіння студентами знаннями й вміннями виховної роботи та виявлення і засвоєння особливостей використання дизайн-мистецтва як одного із базових засобів педагогічного впливу на студентів;

– формування у студентів навичок визначення цілей виховної діяльності та проектувати при цьому як для себе, так і для інших учасників різні форми і види діяльності;

– формування соціального досвіду як комплексної якості соціальної вихованості, що передбачає прояв цілеспрямованості, ініціативності, комунікативного потенціалу.

Сприйняття суті позанавчальної виховної роботи та використання в ній дизайн-мистецтва є складним і суперечливим процесом. На думку С. Стрілець, саме позааудиторна діяльність є цілісною базою різнобічного розвитку людини і сприяє оволодінню здібностями до творчих дій, спілкуванням і пізнанням [7]. Адже саме в цій діяльності відбувається більш тісне міжособистісне неформальне спілкування різних за віком студентів, педагогів, простежується духовне самовідкриття і самозміцнення особистості, розвиток, розширення і поглиблення власного творчого «Я».

Аналіз змісту і специфіки позанавчальної дизайнерської діяльності та її можливостей дозволили зробити висновок, що найбільш досконалим методом є діяльність, яка сприяє формуванню стійкої мотивації до дій, розвитку структури діяльності, формуванню вміння трансформувати набуті знання при вирішенні нестандартних завдань у різних ситуаціях, розвитку ерудиції та емоційного ставлення, дії та їх засобів реалізації.

Враховуючи завдання нашого дослідження, у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова був введений оптимальний режим організації позанавчальної виховної діяльності студентів: складено графік роботи студій, факультативів, було створено координаційний центр, де працювали за програмою авторів дослідження, кураторами напрямів соціально-виховної роботи були керівники проектів, клубів та інших соціально-виховних структур, у яких визначено і затверджено план-програму та критерії оцінювання діяльності педагогів.

На першому етапі позанавчальної роботи було здійснено інформування студентів, які в університетах на професійному рівні оволодівають художньо-прикладною, дизайнерською та образотворчою діяльністю, про можливу реальну різноаспектну виховну діяльність у позанавчальний час. Причому в основу їх діяльності закладено дизайн-мистецтво як педагогічний чинник виховного впливу на якість соціального виховання особистості студента.

При цьому ми враховували такий важливий факт, що концептуально дизайнерська діяльність розглядається як специфічна умова самореалізації особистості, самовдосконалення соціуму й особистості. Зокрема, І. Рижова зазначає, що «результатом

дизайнерської діяльності є виникнення соціального, культурного, цивілізаційного феномена, що являє собою продукт діяльності з проектування предметного світу, розробки зразків раціональної побудови предметного середовища, адекватних сучасному суспільству» [8, с. 167].

Слід зазначити, що саморозвиток, самореалізація особистості в дизайнерській діяльності – це актуалізація і реалізація сутнісних сил людини, її можливостей, здібностей, смислів культури, цільові і цінностей для виявлення якостей соціальності і духовності. У такому разі саме завдяки використанню дизайнерського мистецтва у виховному процесі формується особистість як «осередок вічності» і «нескінченності» людського буття [2, с. 18].

Визначення неоднозначної ситуації в організації позанавчальної виховної роботи у вищій школі дозволяє передбачати, що соціальний досвід студентів, який формується у процесі використання дизайн-мистецтва, буде більш продуктивним в умовах гармонійної дизайн-діяльності, ніж при епізодичному її використанні у виховній роботі.

Як показало спостереження за студентами, які займаються як художньо-прикладною, образотворчою, так і дизайнерською діяльністю, їх освітній рівень і практичні навички відповідали успішному використанню дизайн-мистецтва у виховному процесі. У студентів другого року навчання уже наявний достатній рівень художньо-графічних умінь, вони мають достатній потенціал до сприйняття виразності художньої форми, до асоціативного аналізу образу і до різноаспектного інтелектуального аналізу дизайнерських рішень. Безперечно, найбільш привабливими у дизайнерській сфері є розробки, пов'язані з людською історією: домашній інтер'єр, імідж (костюм, зачіска, макіяж, аксесуари тощо), реклама, упаковка, подарунки, тощо.

З метою створення ситуації для осмислення особливостей привабливості дизайн-мистецтва та його зв'язку з самовдосконаленням і самопізнанням власного «Я» у виховному процесі на другому році навчання студентами було ініційовано створення Школи самовизначення, яка дозволяла ознайомити їх із педагогічними можливостями соціально-виховного процесу.

Метою діяльності Школи став загальний розвиток, формування соціально значущої позиції та соціальної вихованості студентів. Педагогічні особливості занять у цій школі були досить різноманітними: знайомство з вимогами до виховної діяльності, використання дизайн-мистецтва залежно від вікових особливостей учасників, вимоги до реклами інформаційного матеріалу про заняття в Школі, цілеспрямованість на самоуправління, готовність до розробки індивідуальних і групових проєктів, необхідність підготовки до здійснення просвітницької роботи про дизайн-мистецтво серед школярів.

Окрім того, досить продуктивними виявилися різноманітні форми занять у Школі: обговорення проблем, дискусії, презентації студентами власних

ідей і планів, відвідування шкільних виховних акцій і програм, аналіз виставок. Ярмарок студентських виробів тощо.

Активні дії розгорталися завдяки використанню методу «занурення», спрямованого на те, щоб допомогти студентам найбільш повно відчувати себе учасниками конкретної соціально-виховної ситуації, проявляти себе в конкретній соціальній реальності творцем дизайну соціального чи освітнього середовища. Реалізується метод «занурення» завдяки досить широкому багатоаспектному інформуванню студентів про властивості різних об'єктів дизайну з врахуванням його емоційного впливу на особистість індивідуальних пріоритетів. Успіх застосування методу на першому етапі роботи зі студентами залежить від якості засобів і прийомів, використаних під час «занурення». У цьому випадку було використано розповіді педагогів і студентів третього-четвертого курсів, перегляд сюжетів і відео-фрагментів, занять, ярмарків, презентації студентських робіт, учнівських доробок, занять у дитячому садку, освітньому закладі інтернатного типу тощо.

Досить популярним і педагогічно виправданим на заняттях у Школі самовизначення став метод стимулювання у студентів розуміння образних засобів дизайну, який обов'язково передбачав розвиток умінь здійснення вербальної характеристики об'єктів дизайну та вмотивування їх місця і педагогічного впливу у виховному процесі. Метод стимулювання умінь оцінювати, аналізувати, пропонувати власну оцінку дизайнерських виробів, зразків, використання дизайн-мистецтва як педагогічного чинника у соціальному вихованні передбачає сформованість усвідомлення студентами позитивного ставлення до мистецтва дизайну і до об'єктивного й доцільного його використання у виховному процесі.

Водночас у Школі самовизначення формувалося як усвідомлення цілей дизайн-діяльності, так і вміння оцінювати й добирати форми та види виховної діяльності, в яких дизайн-мистецтво виступає домінуючим засобом впливу на особистість. Формами контролю за розвитком студентів ми обирали інтерв'ю, методику створення рецензії, відгуку, оцінювання чи написання критичної статті.

Використання методу, аналізу й усного оцінювання дозволило підвести студентів на другому році навчання до свідомої участі у семінарі-практикумі «Мій вибір», що певною мірою уже наближало учасників семінару до реальної практичної діяльності. Це стало переходом до наступного етапу роботи, реалізація якої передбачала спрямованість виховної роботи на формування ініціативності (соціальної активності) студентів до розвитку індивідуальної активності щодо використання дизайн-мистецтва у виховному процесі (осмислення суті педагогічної діяльності, готовність до організаційно-педагогічної діяльності з різними учасниками цього процесу, наявність відповідальності за власний розвиток у практичній діяльності, проектування індивідуального розвитку на основі набутих знань).

Семинар практикум «Мій вибір» передбачав орієнтацію на спільний вибір з іншими учасниками семінару мотивів вибору напрямів діяльності: дизайн-мистецтва і виховної діяльності, цілей і бажання, інтересів та можливостей.

Студентам пропонувалося написати есе «Педагогічна діяльність і дизайн-мистецтво». Вони зробили спробу описати свою позицію, власну ініціативу щодо вибору майбутньої професії, усвідомлене кредо майбутньої роботи, спрогнозувати, як навчання в університеті може змінити їх як особистість, як участь у позанавчальній діяльності буде сприяти їх соціальному становленню і розвитку соціально значущих якостей. У випадку певних труднощів слухачам пропонувалися спонукальні запитання: «Що я можу?», «Мої здібності», «Що я хочу?», «В якій мірі я цього хочу?», «Створення «бачення» моєї діяльності як особистості, як фахівця?»

Висновки і пропозиції. Завдання експериментальної роботи сприяли тому, щоб увага педагогів і керівників творчих гуртків і об'єднань була спрямована на пробудження у студентів інтересу і потреб до оволодіння конкретним видом діяльності у позанавчальний час.

Нами було доведено, що оволодіння дизайн-мистецтвом у процесі активної діяльності спонукає студента постійно реалізовувати й удосконалювати знання і навички, індивідуальну роботу, пошукову творчу активність. Все це зміцнює позитивну мотивацію до використання дизайнерської діяльності.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко В.П. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : кол. монографія; заг. ред.: В.П. Андрущенко, В.І. Луговий; АПН України, Ін-т вищ. освіти. Київ : Педагогічна думка, 2008. 254 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. Монографія: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретично-технологічні засади. 280 с.
3. Бойченко М.А. Моделі і технології виховання в зарубіжних країнах : навч. посіб. Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка. Суми : Мрія, 2012. 141 с.
4. Вайнола Р.Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія; за ред. С.О. Сисоєвої; НПУ імені М.П. Драгоманова. Запоріжжя : ХНРБЦ, 2008. 460 с.
5. Капська А.Й. Соціальне виховання студентів у сучасній вищій школі одна із актуальних проблем. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини / гол. ред. М.Т. Мартинюк. Київ : Науковий світ, 2007. С. 18-21.
6. Нісімчук К.А. Технології виховання: морально-етичний аспект : монографія; Інститут педагогічних технологій. Луцьк : Твердиня, 2009. 180 с.
7. Стрілець С.І. Інновації у вищій педагогічній освіті: теорія і практика : навч. посіб. для студентів ВНЗ; Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2013. 507 с.
8. Рижова І.С. Дизайнерська діяльність: сутність, структура, механізм, спрямованість. Гуманітарний вісник ЗДІА. Випуск 22. Запоріжжя, 2015. С.156-169.

Kapskaya A., Liu Xin. The role of design art in the social and educational activities of university students

The article reveals the pedagogical aspects of educational extracurricular work using design art. A general description of the possibility and feasibility of the implementation of pedagogical tasks of design activities, which contains special functions of updating students' interest in educational work and the implementation of creative needs, is presented. The essence of social and educational activity with students is defined, which is to promote the development of personal and professional interests and inclinations, their emotional color, the pedagogical expediency of organizing the process of formation and development of the personality of the future teacher. It is proved that the organic combination in the socio-educational process of one of the types of art – design and the formation of the social personality of the student contribute both to the personal orientation of students to the educational environment, and professional orientation, which is implemented in the activities of the future teacher-organizer who owns the art of design impact on the identity of the student. The concept of design is interpreted as a reflection of material and spiritual being, the ability of the subject to manifest himself, self-improvement himself. Design activity in the article is considered, as: the process of human development of the world; collective and individual way of life of pupils; peculiar system of spiritual life of society; as the sphere of life of the artist.

The article is devoted to the search for effective pedagogical conditions and methods in the field of design activities that are aimed at updating and solving the problem of social education of students. It is noted that the problem of social education and the use of various types of extracurricular design activities is widely represented in social and pedagogical research. Revealed that for the successful social education of students requires special creative work. The essence of the concept of "design" and "design activities". It is revealed that the subject of design activity is the creation of a harmonious and expressive form of things, the environment, the lens, which together affects the personality of the student.

Key words: social education, social and educational activities, design art, design activities, extracurricular work, future teacher-organizer.